

אמירה לנכרי

וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם (שמות יב, טז)

פרש"י לא יעשה בהם אפילו ע"י אחרים. והקשה עליו הרמב"ן דממ"נ אם אותם אחרים איירי בישראל, הרי הם עצמן מוזהרין עליה, ואין הוא מוזהר במלאכתו שלא תעשה על ידו. ואם מטעה אותו באסור, הרי מוזהר משום לפני עור (ויקרא יט, יד), **ואם איירי בגויים**, הרי אין אנו מוזהרים מן התורה על מלאכה של גוי כלל לא ביום טוב ולא בשבת, אלא שאמירה לנכרי שבות, שליחות לנכרי וכמבואר בגמרא (שבת קנ, א)

שליחות לנכרי

ועיין בפנים יפות שרצה ליישב דברי רש"י דאמנם אמירה לנכרי אסורה רק מדרבנן, אבל קודם מתן תורה היה בזה איסור מדאורייתא, ומשום שליחות לדבר עבירה, כשיטת משאת בנימין שב"נ לב"נ יש שליחות, ואכמ"ל. אכן קשה לפרש כדבריו בדעת רש"י, שהרי רש"י הביא דדרשין כן מן הפסוק, ולדרכו לא בעינן קרא מיוחד לאסור בזה. ועוד שאף אם נימא שקודם מתן תורה היה להם דין בן נח מכל מקום מסתברא שלפחות היו נחשבים "בני ברית", שהרי נצטוו במילה, וא"כ הדר דינא דאין שליחות לנכרי, ד"מה אתם בני ברית אך שלוחכם בני ברית".

שיטת היראים והסמ"ג שאמירה לנכרי מדאורייתא

באליה רבה (רמג, א) ובפמ"ג (משבצות זהב שם, ג) משמע שנקטו בדעת רש"י כשיטת היראים (מצוה שד) והסמ"ג (לאוין מצוה עה) שאמירה לנכרי אסורה מן התורה. מקורם ממכילתא בפרשתינו עה"פ "כל מלאכה לא יעשה בהם" - לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה הנכרי מלאכתך, ומכאן **שאסור לישראל להניח הנכרי לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת מדאורייתא**.

ועיין בדברי היראים שחילק בין נכרי העושה מלאכת ישראל, לנכרי שעושה מלאכת עצמו, דמותר למסור לו מלאכה מע"ש בביתו של הנכרי, דאז מקרי מלאכת הגוי, אבל אסור שיעשה הנכרי האש לצורך ישראל בשבת, ולא לכבד את הבית אפילו בכליו של נכרי, ולא להוציא קדירות ישראל חוץ מן הגחלים דכל זה **מלאכת ישראל מיקרי**.

ובזה מיישב דהא דאמרינן "אמירה לנכרי שבות", דשם מיירי בשאינה מלאכת ישראל, אלא כגון שאומר לנכרי תעשה אש שלך לצורכי, דאז אינו אסור אלא מדרבנן. ובסוף דבריו כתב שם היראים דיתכן דאינו אלא אסמכתא בעלמא.

אסמכתא

הרמב"ן כבר הביא דברי המכילתא וכתב דבדאי אסמכתא בעלמא הוא, שבאו חכמים לאסור מדבריהם אמירה **במלאכה שלנו**, וסמכו אותה למקרא הזה, אבל במלאכת הגוי בשלו מותר. והיינו דלא כדברי היראים שאמירה לנכרי אסור מדרבנן אף במלאכת הגוי.

ועי' בפרמ"ג (משבצ'ז רמג, ג) שאע"פ שכל הפוסקים כתבו דהוה דרבנן, י"ל אסמכתא כי האי חשוב כדין תורה, כמו שכתבו התוספות (ע"ז כב, א), דמלאכה בחול המועד קרי לה דין תורה, שיש לה סמך מן התורה. ויש בזה נ"מ, שמראית עין בדרבנן מותר היכא דליכא אסמכתא, משא"כ היכא דיש אסמכתא הוה כדין תורה לענין זה.

ומה שהקשה הא"ר מסימן של"ד דספרים מותר דרך רשות הרבים אף של ישראל ע"י עכו"ם, וע"כ שאינו אלא שבות, י"ל דהוצאה ביום טוב מלאכה גרועה, ומן התורה מותר שלא לצורך כלל, רק מדרבנן אסור, וכן

"לא יעשה בהם" ביום טוב לא קאי אהוצאה, ושבת דיליף מקל וחומר [מכילתא בא פרשה ט], דיו כיום טוב בהוצאה. ומעביר ד' אמות ברשות הרבים נמי תולדת הוצאה הוה, וגם לא עביד עקירה והנחה ברשות הרבים, ואה"נ מלאכה אחרת בדבר ישראל יתכן שאסור מן התורה.

אבל יש לדון מרש"י בכמה מקומות בש"ס שנוקט טעמים אחרים בעיקר איסור אמירה לנכרי, במס' ע"ז (טו, א ד"ה כגון) ביאר הטעם משום דכתיב "ממצא חפצך ודבר דבר", ודרשו חז"ל (שבת קנ, א) שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול. אכן רש"י בשבת (קכא, א ד"ה אין אומרים) כתב שהטעם בזה משום גזירה, ולא פירש מה טעם הגזירה. אכן ברמב"ם (שבת ו, א) כ' וז"ל אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת... ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן. ובפשטות לגזירה זו נתכוון רש"י. ואילו בפרק מי שהחשיך (שבת קנג, א) על הגמ' "מאי טעמא שרו ליה רבנן למיתב כיסיה לנכרי", פרש"י והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת. הרי עוד טעם לאמירה לנכרי משום שליחות. והארכנו במקום אחר לבאר למה צריך לכל הני טעמי.

אמירה לנכרי במקום יישוב א"י

הגמ' (גיטין ח, ב) אומרת הקונה שדה בסוריא כקונה בפרוארי ירושלים, "שכותבין עליו אונו ואפילו בשבת", ומסיק שאומר לעובד כוכבים ועושה, אע"ג דאמירה לעובד כוכבים שבות, משום ישוב א"י לא גזור רבנן.

וכתבו בתוס' דרק משום יישוב א"י התירו אמירה לנכרי באיסור דאורייתא, אבל משום מצוה אחרת לא. והביאו ראיה מההיא דפרק הדר (עירובין סח, א) ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה אתו לקמיה דרבא אמר להו לשיילו לאימיה אי צריכה ניהימו ליה אגב אימיה, ומשמע דביום המילה היה שהיו צריכין לחממו כדי למולו, וקודם המילה היה דאי לאחר המילה מסוכן הוא ובלא אימיה מחללין עליו שבת, וע"י עובד כוכבים איירי התם, ולא התירו אלא אגב אימיה. אבל דעת העיטור (הובא לקמן) שאפילו בשאר מצוות התירו אמירה לנכרי באיסור דאורייתא.

אבל דעת האו"ז (סימן פד) שאפילו משום יישוב א"י לא התירו אלא איסור דרבנן. עי"ש שמביא ראיה מסוגיא דגיטין (הנ"ל) דגם באיסור דרבנן שייך אמירה לנכרי, שהרי ר' יואל בר יצחק כתב דבכתיבת עכו"ם איירי דאסור רק מדרבנן, ואפ"ה דוקא משום ישוב א"י שרי הא לאו הכי אסור לומר לעכו"ם, אע"ג דלא אסיר כ"א מדרבנן.

כתב של שאר לשונות

וכדברי האו"ז פסק הרמ"א (או"ח שו, יא), וז"ל המחבר מותר לקנות בית בארץ ישראל מן הא"י בשבת, וחתום ומעלה בערכאות. וכתב הרמ"א דדווקא בכתב שלהם, דאינו אסור רק מדרבנן,

ומשום ישוב א"י לא גזרו.

אבל עי' בביה"ל שדן בדברי האו"ז באריכות, וכתב שאע"פ שלשיטתו לא מקרי כתב מדאורייתא כ"א כתב אשורי וכתב יוני, והוא על פי ביאורו בירושלמי, ואף שלענינו הוא חומרא דלא מקילינן אפילו ע"י א"י כ"א בכתב ידיהו, ומטעם זה העתיק הרמ"א את דבריו כדי לחשוש לשיטתו, מ"מ כדי שלא להוציא מזה תקלה לכמה ענינים החליט להרחיב בדברים לבאר שכל הפוסקים חולקים על זה.

הנה איתא בשבת (קג, א) שהכותב בכל לשון חייב, ובפשטות הכוונה בכל לשון ממש, דאי כוונת המשנה רק לרבות כתב יוני לא היה לו לומר בכל לשון. והאו"ז מביא ראיה מהא דאיתא בירושלמי "מהו בכל לשון, אפילו אלף אלפא", מדנקט הירושלמי אפילו אל"ף אלפ"א, ב"ת בית"א, משמע דוקא כשכתבו בכתב שלנו או בכתב יונית, אבל בכתב אחר לא חשיבא מלאכה.

ועי"ש שמאריך להקשות על ביאור האו"ז בירושלמי, ולכן מפרש כוונת הירושלמי באופן אחר עי"ש. עוד פירש על פי מש"כ רבינו ירוחם (נתיב יב חלק יד) דאם כתוב אות אחד מלשון זה ואות אחד מלשון אחר חייב, ולא הביא לזה מקור, ואפשר שהוא מפרש הירושלמי דקאמר אפילו אל"ף אלפ"א, כפשטיה דהיינו אות אחד בכתב שלנו ואות אחד בכתב יוני, וה"ה בלשון אחר.

עוד כתב להוכיח שדעת כל הראשונים שחייב בכל לשון. הרמב"ם (פי"א מהלכות שבת) כתב בהדיא דהכותב בכל כתב ובכל לשון חייב. וכן מוכח מרש"י בפירושו על המשנה, וכן ברי"ף והרא"ש והרוקח שהעתיקו המשנה "דבכל לשון חייב" כצורתה, ולא הגיהו עליה כלום מדברי הירושלמי, ולפי האו"ז היה להם להביאו להורות דדוקא יוני ולא כתב אחר.

וכן הוכיח מתוס' (גיטין ה, ב) שכתב שלהם הוא ג"כ איסור דאורייתא, אלא דמשום ישוב א"י התירו בזה אמירה לא"י. וכן מוכח מכל הראשונים הסוברים שהתירו אמירה לנכרי באיסור דאורייתא משום יישוב א"י, והם הרשב"א (פ' החובל) וברמב"ן ובריטב"א (פרק ר"א דמילה), וכן מוכח מבעל העיטור שהוא הביא מהאי סוגיא דכותבין עליו אנו דמלאכה דאורייתא מותר ע"י א"י במקום מצוה. וגם הרמ"א (סימן ש"מ) תמה על דברי הרמ"א כאן.

ומסיק הבה"ל שהיוצא מדברינו דכל הראשונים אזלי בחדא שיטתא כפשטא דמתניתין דעל כל כתב וכל לשון חייב, ודברי האו"ז והגה"מ (פ"א מהלכות תפלין) שהביאו בשם רבינו יואל, דעת יחידאה היא ונדחת מכל הני רבנותא הנ"ל. והפרמ"ג (סי' שמ) רצה ליישב קצת שיטת רבינו יואל מקושיית הרמ"א דבכל לשון חייב, ודחק הפמ"ג דיפרש המשנה דבכל לשון היינו רק לענין הלשון לבד, אבל גוף הכתב אפשר דבעינן דוקא אשורית, אבל ע"כ לא ראה דברי רבינו יואל המובא באו"ז, דמפרש שם בהדיא בכוונה "בכל לשון" לענין גוף האותיות, ומרבה בזה רק יוני.

חנות שניהל ע"י גוי

אבל הנו"ב צירף את שיטת האו"ז להיתר, דיעויין בשערי תשובה (סימן רמה, ב) בשם הנב"ת (סי' כ"ט) במי שיש לו חנות פתוחה ברחוב הנכרים, ונכרי הוא שכיר לו לישב בחנות ולמכור, ונותנים לו שכירות ידוע לשבוע או לשנה אסור. אלא צריך להוסיף ולפסוק מכל מאה או מכל אלף דבר קצוב ואפילו פרוטה לדבר זה יהיה לו חוץ השכירות, ואז אמרינן אדעתיה דנפשיה עביד. ואין להקל אלא במקום הפסד שיש לחוש שאם יהיה סגור בשבת יפסיד החירות, וגם שישכיר גוף החנות לנכרי, דכי מעייל לדנפשיה קא מעייל דשכירות ליומא ממכר.

עוד כתב שאין לחוש מחמת שהמתעסק צריך לכתוב בפנקס מה שמוכר, דזה איסור דאורייתא, יש לחלק דכאן אין לו הכרח שיכתוב ביום השבת. ועוד דכדאי הרמ"א (סי' ש"ו) לסמוך עליו לענין כתב שלהם.

השתמשות בחותמת

ומציין השע"ת למש"כ לעיל (סי' רמ"ד ס"ק ז') בשם הנו"ב להחמיר בענין כתב בדפוסין שלהם, והוא מה שנשאל הנו"ב במהדו"ת (או"ח סימן לג) אם יש מקום להתיר שיעשה חותם שיוכל לדפוס בו חתימתו ממש כמו שחותם בכתב ידו, בכדי שבכל יום שבת כשהוא יושב עם השרים הגדולים ב"אמט" שיוכל לצוות לנכרי שיקבע דפוס החותם בכתבים שצריך הוא לחתום. והשיב שדברי הרמ"א שכתב שלהם אינו אסור רק מדרבנן דברי תימה הם, והמג"א (סימן שמ, י) הרבה לתמוה עליהם מדברי הרמב"ם ומדברי התוס' במס' גיטין ובמס' ב"ק. ותמה הנו"ב על המג"א והבית שמואל למה לא השיגו ממשנה מפורשת שהכותב שתי אותיות כו' בכל לשון חייב. עי"ש שמאריך ומסיק שהאו"ז הוא יחיד בדעה זו ולא מצינו לו חבר. ואפי' אם נימא כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק, אכתי אטו אמירה לנכרי לעשות דבר שהוא משום שבות מלתא זוטרתא היא, ובפרט אם האמירה תהיה בשבת.

עוד הביא מש"כ המג"א (שז, ז) שלא התיר אפילו שבות ע"י נכרי אלא במקום הפסד גדול, וכיון שנ"ד לרוב הפוסקים הוא מלאכה דאורייתא אין להתיר אפילו במקום הפסד גדול. ובלא"ה אין לדמות השבותים זה לזה וכמ"ש הרב המגיד (הובא לקמן), ולכן קשה למצוא היתר להגביר בדבר זה.

עוד כתב השערי תשובה (שם ס"ק ב) בשם שאילת יעבץ (ח"ב סי' קל"ט) להתיר למסור לעכו"ם פאקט מרגליות, והעכו"ם השליח ימסור בשבת לפוסטא, אף שהעכו"ם צריך לכתוב. ובשו"ת זרע אמת מתיר לשלוח לעכו"ם לילך לפני ערכאות להשתדל לגבות חוב מהעכו"ם אם הוא הפסד מרובה, הגם שהעש"ג יכתבו בכתב

שלהם, כיון שאם לא יעשה כן יפסיד. ויש לדון האם במקרים אלה נחשב ל"אמירה" ממש, או אין כאן אלא "רמיזה", שהרי אינו מצווהו לכתוב. ואולי אין כאן הנאה ישיר מהמלאכה.

שבות דשבות במקום מצוה

אבל כתבו בתוס' (גיטין שם) שאמירה לנכרי באיסור דרבנן מותר לצורך מצוה, ומוכיח את זה מהא דאמר התם באידך ינוקא דאישתפיך חמימיה, ואמר להו רבה נייתו ליה חמימי מגו ביתיה, ומוקי לה על ידי עובד כוכבים, וה"ט משום דאיסורא דרבנן שרי בחצר שלא עירבו משום מצות מילה.

וכ"כ הרמב"ם (שבת ו, ט) דבר שאינו מלאכה ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה. והשיג עליו הראב"ד שאם היה מקצת חולי הוא עצמו עושה, שהרי גונח יונק חלב בשבת (כתובות ס), וכן אמרו (שבת קמח) הלכה מחזירין את השבך. וכן אמרו (כתובות שם) במקום הפסד כגון צינור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו. היינו דס"ל להראב"ד שבכה"ג שיש חולי או הפסד מותר ע"י ישראל, וזה פלא. ומה שהק' מכתובות צ"ל שס"ל להרמב"ם שהתם הוי פיקול"נ. ומה שהק' מצינור שעלו בו עשבים, צ"ל כמ"ש הר"ן דשאני התם דהוי בשינוי.

וכתב המגיד משנה שדין זה מוסכם מן הגאונים שדוחין שבות דשבות לגבי אמירה לנכרי במכשירי מילה, אע"פ שאין דוחין את השבת. ולמדו כן ממ"ש פ' הדר (עירובין סז, ב) שמותר לומר לנכרי להביא חמין לתינוק דרך מבוי שאינו מעורב. ומכאן למד הרמב"ם לכל המצות כולן. ויש חולקים ואומרים דמילה שאני דניתנה שבת לידחות אצלה, אבל בשאר מצות אסור. וזה דעת הרמב"ן הובא בר"ן (שבת נו, א מדפי הרי"ף) וז"ל אבל הרמב"ן ז"ל סובר דבכה"ג נמי לא שרי אלא במילה בלבד לפי שניתנה שבת לידחות אצלה, אבל בשאר מצות אין דוחין שבות כלל, כדאשכחן דלא דחינן שבות דשבות במקום פסידא, וזו היא ששינוי נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, אע"ג דהוי שבות דמלאכה שאינה צריכה לגופה.

אין לדמות שבותין

ומסיק המ"מ שאין מדמין דבר לדבר בעניני השבותים, ואין לך במ להתיר אלא מה שהתירו חכמים, ולגבי מילה לא התירו שבות גמור, ולגבי לוקח בית בא"י התירו. וכ"כ בחידושי הר"ן (גיטין שם) וז"ל ואע"ג דמשום ישוב א"י לא גזרי בה רבנן, אין כל המצות שוות להתיר בהן שבות דאמירה לגוי, שהרי מילה חמורה שדוחה שבת ולא התירו לומר לגוי להביא אומל דרך רשות הרבים, אלא שבות דשבות להביאו דרך גגות חצירות וקרפיפות, ולפיכך כיון שאין כל המצות שוות, איכא למימר דאפילו שבות דשבות לא שרינן אלא גבי מילה מפני שזמנה קבוע ועובר. וכ"כ המשנ"ב (סימן שז, כא) בשם המג"א וז"ל ודע שאין מדמין דבר לדבר בענין השבותין, ואין לך במ להתיר אלא מה שאמרו חכמים, דלגבי מילה לא התירו שבות דאמירה לא"י במקום מלאכה דאורייתא, כמ"ש סימן של"א ס"ו, וגבי לוקח בית בא"י מותר, כמ"ש סימן ש"ו ס"א.

אמירה לנכרי להביא שופר

אבל א"כ צע"ג מנין לנו להתיר שבות דשבות במקום שאר מצוות, והרי המחבר (שם) פסק שאומר ישראל לא"י בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה. והמשנ"ב (סימן תקפו ס"ק פו) כתב עוד יותר דאפשר שאפילו במקום שיש לו שופר רק שאינו של איל, דמותר להביא ע"י נכרי שופר של איל דמצוה באיל.

במקום עונג שבת

עוד יש להעיר ממה שפסק הרמ"א (או"ח שכה, י) וכן נהגו היתר לומר אף לכתחלה לא"י להביא שכר או שאר דברים, דרך כרמלית או בלא עירוב. ואע"פ שיש להחמיר בדבר, מ"מ אין למחות ביד המקילין לצורך שבת ובשעת הדחק, דהא יש להקל באמירה לא"י לצורך, כמו שנתבאר סי' ש"ז וכל שכן בכהאי גוונא. וע' במשנ"ב (ס"ק ס) שהטם שיש להחמיר הוא דשבות דשבות אין מתירין לכתחלה רק בצורך גדול, או לדבר מצוה גמורה כגון שהוא צריך המשקה לקידוש, או להביא התבשיל החם שהוכן לסעודות שבת. הרי לן שלצורך יין לקידוש אע"פ שלפי רוב ראשונים אינו אלא מדרבנן, התירו לכתחילה שבות דשבות, ולא אמרינן שאין לדמות שבותין להדדי.

ע"י שינוי

הפרמ"ג (א"א סימן תרנה, א) מסופק במי שאין לו אתרוג ביו"ט ראשון, אם מותר לומר לעכו"ם לתלוש בפיו העוקץ, דאין דרך תולש בפיו, ושבבות דשבבות במקום מצוה יש לומר דשרי, אבל ביד הוה דרך תלישה. ובשעה"צ (תקפו ס"ק קכ) מבואר שמותר, שעל מה שכתב המשנ"ב (ס"ק פד) שאסור לתקן השופר בחתיכה וכדומה ע"י עצמו, אפילו בכלי שאין דרך האומנים לתקן בו, דלא הוי בזה רק משום שבות, כתב שעה"צ שעל ידי עכו"ם מותר, לדעת המחבר דמתיר שבות דשבבות במקום מצוה.

ולפי הגריש"א זצ"ל (ארחות שבת כג, הע' קעט) לא התירו אא"כ השינוי הוא באופן שהפועל יוצא ג"כ שונה, ונ"מ האם מותר לו להדליק החשמל במרפקו וכדומה. אבל בספר תורת היולדת (פרק כא) כתב בשמו שבמקום צורך גדול מאוד יש להתיר.

אמירה לנכרי באיסור דאורייתא

הרמ"א (או"ח רעו, ב) הביא שיטת בעל העיטור שמותר לומר לא"י להדליק לו נר לסעודת שבת, משום דסבירא ליה דמותר אמירה לא"י אפילו במלאכה גמורה במקום מצוה. ועל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לצוות לא"י להדליק נרות לצורך סעודה, בפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחה בידם. ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו.

וכתב המשנ"ב (ס"ק כ) דלא התירו אלא כשיושב בחשך ואין לו שום נר לאכול, אבל אם גמר סעודתו אף שעדיין לא בירך ברכה"ז, או שיש לו נר אחד, פשיטא דאסור לצוות לא"י להדליק לו דהוי שבות שלא במקום מצוה. מיהו אם יש לו שום נר ועבר וצוה לא"י להדליק לו נר אחר, שרי ליהנות ממנו בעוד שהנר הראשון דולק.

עוד כתב המשנ"ב (ס"ק כד) שהשל"ה החמיר אף לצורך גדול, ושכן ראה נוהגים בקהלות חשובים שיושבים בחשכה במוצאי שבת אפילו בחתונה עד שאמרו הקהל ברכו. וכן נהג הגאון הר"ש כשהיו סועדים אצלו סעודה שלישית. ובפמ"ג מצדד להקל להדליק ע"י א"י במו"ש לצורך מצוה, אף כשהוא עדיין בין השמשות, וכ"ש בערב שבת בין השמשות לצורך מצוה דבדאי מותר.

אמנם בספר ארחות שבת (ב, כג, הע' קנח) הביא בשם הגר"א קטלר להתיר להדליק האור בבית המדרש ע"י גוי, משום מצות ת"ת דרבים.

תיקון עירוב וסוכה

ולענין עירוב שנתקלקל בשבת התיר המשנ"ב (שם ס"ק כה) לתקנו ע"י נכרי, כדי שלא יבואו רבים לידי מכשול. דכדאי הוא בעל העיטור לסמוך עליו להתיר שבות דאמירה אפילו במלאכה דאורייתא במקום מצוה דרבים. ולענין סכך שנפל ביו"ט פסק המשנ"ב (סימן תרלז ס"ק א) שמותר לתקנו ע"י עכו"ם, ואפילו נפל הסכך כולו ג"כ יש להתיר.

כיבוי מזגן

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' מב) נשאל האם מותר לומר לנכרי להפסיק המזגן כשנעשה יום קר לצורך רבים שעוזבים את ביהכ"נ בשביל זה, וגם שיראים שהקור ונשיבת הרוח יגרמו חולי.

והשיב אם הוא באופן שקשה לסבול להרבה אנשים אף אם הם מיעוט מהמתפללים, מותר לומר לנכרי שיפסיק זרם החשמל כדי להפסיק הקור. ואף שלהדליק נר לצורך סעודת שבת מן הראוי להחמיר שלא לומר להנכרי שידליק, כדהובא בבה"ט (סק"ה) בשם השל"ה, ובמ"ב (ס"ק כ"ד), מ"מ לצורך מצוה דרבים אין להחמיר כדאיתא במ"ב שם (ס"ק כ"ה) בשם הפמ"ג דמותר לא רק לתקן עירוב שהוא להסיר מכשול, אלא אף לבנות ביהכ"נ כשיתבטל בנינו בלא זה, וא"כ כ"ש בזה שהוא בטול תפלה בצבור וקה"ת להרבה אנשים שיש להתיר.

ובפרט שלא ברור פסיקת החשמל באין דבר הדולק מזה אם יש בזה איסור דאורייתא, ואם אינו דאורייתא הא רוב הדעות הם להתיר לצורך מצוה, כמו שפסק הרמ"א (סימן ש"ז סעיף ה), וגם המחבר פסק כן בסימן תקפ"ז.

ומ"מ אם בע"ש אינו חם שיותר נוטה שגם בשבת לא יהיה חם, אין להעמיד המזגן מצד שמא יהיה חם בשבת, על סמך שאם יהיה קר יאמר לנכרי ויפסיק החשמל, שאין להכניס לזה לכתחלה, אבל אם בע"ש יהיה חם שלפי הנראה יהיה חם גם בשבת מותר להעמיד המזגן, אף שאם יארע שיהיה קר יצטרכו לומר לנכרי להפסיק, כיון שיותר היה קרוב שלא יצטרכו להפסיק.

ואם נזדמן זה בבית יחיד באופן שבכל הבית קר מותר מטעם אחר, דהכל חולים אצל הקור כדאיתא בסימן רע"ו (סעיף ה), אבל בביהכ"נ ליכא טעם זה דהא אפשר להם לילך מביהכ"נ, מה שלא שייך לומר זה לבעה"ב וביתו שילכו לבית אחר.

שבות דשבות במקום הפסד

המשנה (שבת קכא, א) אומרת נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שבתו עליהן. וכתבו בתוס' שמכאן רואים שאפילו באיסור דרבנן אמירה לנכרי שבות, ומביא עוד ראיה מפרק שואל (קג, א) לא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים כו', דמוקי לה בחברו נכרי.

ויש להקשות הרי קי"ל ששבות דשבות במקום הפסד מותר, כמו דאיתא בשו"ע (או"ח שז, ה) דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לא"י לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה. (ובאמת הרמב"ן הוכיח מכאן שאין היתר אלא במילה) ועי' במג"א שהריב"ש (סימן שפ"ד) כתב דאפילו לומר לעכו"ם לעשות שבות אסור אפילו במקום פסידא, דהא כיבוי נמי הוא מלאכה שא"צ לגופה. ומביא שהר"ן (פ' חבית) כתב ג"כ לחד שינויא דשבות כדרכו אסור אפילו ע"י עכו"ם במקום פסידא, ולחד תירוצא כתב דשאני כיבוי כיון דאם צריך לגופו היה חייב מה"ת ואין הכל בקיאים בזה לפיכך אסור אפילו ע"י עכו"ם.

כוונתו למה שהק' הר"ן (שבת סא, א) על ההיא דאמרינן שצינור שעלה עשבים מותר למעכן ברגלו בשבת, דבמקום פסידא לא גזור רבנן, א"כ למה אסרו לכבות דליקה בשבת, ואפילו ע"י נכרי, והא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא שלא לפחמים הוא צריך, ולא מיתסר אלא מדרבנן. ות"י הר"ן דשאני כבוי דכיון דאם היה צריך לגופו היה אסור מן התורה, ואין הכל בקיאים לחלוק בין מלאכה הצריכה לגופה לשאינה צריכה מש"ה אסרי רבנן אפילו במקום פסידא. ואפילו ע"י נכרי נמי אסרו, לפי שמתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה ע"י נכרי אתי לכבויי איהו גופיה. אי נמי שאני הכי שהוא שבות כלאחר יד שממעכין ברגליו, וקיל טפי משבות דשבת הנעשה כדרכו דהיינו על ידי נכרי.

ומסיק המג"א דבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות ע"י עכו"ם אפילו כדרכו, ושבות ע"י ישראל

שלא כדרכו, אבל בלא"ה אין להקל כלל.

איסור הנאה ממלאכת א"י

אע"פ שהגוי עשה מלאכה בשביל היהודי בלי שיצווה לו לעשותו, נפסק בשו"ע (או"ח רעו, א) שאסור ליהנות מהמלאכה בשבת, וגם במוצ"ש צריך לחכות בכדי שיעשה. וז"ל השו"ע א"י שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפילו למי שלא הודלק בשבילו. וכתב הרמ"א שאין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת, אסור בכל ענין. ממשך המחבר שאם הדליקו לצרכו או לצורך חולה ישראל, אפילו אין בו סכנה, (וכתב הרמ"א) או לצורך קטנים דהוא כחולה שאין בו סכנה, מותר לכל ישראל להשתמש לאורו.

חייב לצאת מן הבית

אבל כתב הרמ"א שאם עשה הא"י בבית ישראל מדעתו, אין הישראל צריך לצאת, אע"פ שנהנה מן הנר או מן המדורה. וכתב המשנ"ב דהיינו דוקא אחר שכבר עשה הא"י, ומה יש לו לישראל לעשות, לא הטריחוהו לצאת

מהבית בשביל זה, ויזהירונו על להבא שלא לעשות כן, אבל אם נזדמן לישראל שראה בעת שהא"י רוצה להדליק בשבילו, צריך למחות בידו אפילו אם היה זה בביתו של א"י ג"כ צריך למחות, כיון שהנר והעצים של ישראל. ואפילו אם דעת הישראל לצאת אח"כ לחדר אחר שלא יהנה מהנר ג"כ צריך למחות, וכ"ש בבית ישראל. ואם הא"י עושה בע"כ, חייב לגרשו מביתו מפני חילול השם שיחשדוהו שעושה הא"י בשליחותו כיון שהוא בבית ישראל. ואין חילוק בזה בין אם הא"י עושה בחנם או שקצץ עמו שכר בקיבולת, כיון שהוא עושה בבית ישראל. (עי' בזה להלן)

וכל זה באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן כתב המשנ"ב (ס"ק ג) שמותר לאחרים, כדאיתא לקמן (שכה, ח).

אם יש נר אחר

עוד כתוב שאם יש נר בבית ישראל, ובא א"י והדליק נר אחר, מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק, אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני. והטעם דלא נחשב שהוא נהנה ממלאכת הגוי, הואיל ובלא"ה היה יכול לעשות מה שהוא עושה עכשיו. ולפי"ז אם לא היה מספיק אור לקרא, אסור עכשיו לקרא לאור הנר הנוסף.

עוד כתבו הפוסקים (עי' לקמן בשם החיי אדם) שהיכא שאין היהודי נהנה מגוף המלאכה. אין איסור ליהנות, כגון לכבות נר, שאינו נהנה מעצם הכיבוי אלא מזה שעכשיו אין אור. וכ"כ הח"א שמותר לקרא איגרת שהנכרי פתח, משום שאינו נהנה מעצם מלאכת הקריעה, אלא שעכשיו יכול לקרא מה שיש בפנים.

רמיזה

כתב הרמ"א (שז, כב) שכל דבר שאסור לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת, אסור לרמוז לו לעשותו, אבל מותר לרמוז לו לעשות מלאכה אחר שבת. וכתב המשנ"ב (ס"ק עו) דגם זה הוא בכלל אמירה לא"י כיון שע"י רמיזתו עושה בשבת, וה"ה שאסור לומר לו בשבת איזה דבר שיבין מתוך כך שיעשה מלאכה, וע"כ אסור לומר לא"י שיקנח חוטמו כדי שיבין שיסיר הפחם שבראש הנר. אך כשאומר הרמיזה לא"י שלא בלשון צווי כגון שאומר הנר אינו מאיר יפה, או איני יכול לקרות לאור הנר הזה שיש בו פחם, ושומע הא"י ומתקנו שרי, דאין זה בכלל אמירה. ואין לאסור מטעם שנהנה ממלאכה שעשה הא"י בשבילו, דאין זה הנאה כ"כ דגם מקודם היה יכול ע"פ הדחק לקרות לאורו.

יוצא מזה שאע"פ שמדין איסור אמירה היכא שמרמז שלא כדרך ציווי אין איסור, אבל זה לא גרע מאם הגוי עשה המלאכה מעצמו שאסור ליהנות ממנו, ורק היכא שמצד איסור הנאה ליכא משום שבלא"ה היה יכול לעשות מה שעושה, אז מותר לרמוז.

חיוב מחאה

אלא דיש לתמוה למה אין חיוב מחאה, כמו שהבאנו מהמשנ"ב (רעו, יא). והנה כתוב בשו"ע (סעיף ב) שאסור לשכור פועלים ולא לומר לא"י לשכור לו פועלים בשבת, אע"פ שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, שכל מה שהוא אסור לעשותו אסור לומר לא"י לעשותו. ואפילו לומר לו קודם השבת לעשותו בשבת אסור. אבל מותר לומר לו אחר השבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעבר, אף על פי שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנה בשבת הבאה. וכתב המשנ"ב (ס"ק יא) דמ"מ לא יהנה הישראל מאותה מלאכה עד אחר השבת, כדן א"י שעשה מלאכה לצורך ישראל. א"נ מיירי בדבר שאין גוף הישראל נהנה ממנו כגון שכבר יש נר ואש והא"י מוסיף, דאל"כ הא אפילו אם הא"י הדליקה מעצמו אסור לישראל ליהנות ממנו.

ועי' בבית"ל שמביא דברי החת"ס שאין איסור לומר לגוי בחול שיאמר לגוי אחר שיעשה לו מלאכה בשבת, ומוסיף הביה"ל שמייירי במלאכה שא"צ למחות כשרואה את הא"י עושה מעצמו בשבת, וכמו שנצייר בסוף הסעיף במ"ב, היינו מה שהבאנו לעיל. ומבואר א"כ שהחיוב למחות בידו אינו אלא באופן שיש איסור ליהנות, וצ"ע.

ועי' במשנ"ב מהדורת דירשו שכן דעת החיי אדם (כלל סב, ג) וז"ל ודוקא בדבר שאין גוף ישראל נהנה ממנו, כמו פתיחת אגרת, וכן מותר לומר לנכרי "למה לא כבית הנר", כדי שיכבה בשבת הבאה. **וכל זה אינו צריך למחות בידו מלעשות.** אבל אסור לומר לו "למה לא הדלקת נר בשבת", שהרי אפילו הדליק מעצמו, אסור לישראל ליהנות ממנו. אבל מותר לומר לו "למה לא הרבית נרות או הוספת שמן בנר" כדי שיעשה כן לשבת הבאה. ושנ"ע הרב (רמג). וכן משמע באגר"מ (יו"ד ג, מז, ב) . ובארחות שבת (ב, כג, הע' כד) כתב בשם הגר"ד פיינשטיין שהמנהג כהחיי אדם.

ועי"ש שדעת הגרשז"א (מאור שבת ח"א מכתב יד, א) שאין היתר לרמוז לנכרי להוסיף נר כשהנר של ישראל. עוד הביאו בשם הגריש"א (מלכים אמוניך פ"ד הע' ד) שאסור לרמוז לנכרי, אפילו שלא בדרך ציווי לכבות האור, אע"פ שאין לו דהנאה ישיר מהמלאכה, אם הוא בביתו של ישראל, הואיל ומחויב למחות בו.

פיליפיני

מכל זה צריכים אלו שיש להם עוזרת קבוע ליזהר מאוד באיסור אמירה לנכרי, שאם לא באופן שהוא לצורך חולה וכדומה, אסור לומר להם לעשות מלאכה, ואפילו ברמיזה היכא שנהנה מגוף המלאכה אסור לכו"ע, דלא גרע מאם הנכרי עשה בעצמו. ובכה"ג שיש כאן הנאה חובית יש חיוב למחות בידם לכו"ע.